

ЗАСТОСУВАННЯ НАРАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ

У статті розглядається використання наративних технологій з дітьми молодшого шкільного віку на уроках рідної мови. Показано, що метод наративу як інноваційна діяльність вчителя початкових класів сприяє розвитку зв'язного мовлення, формуванню вміння висловлювати власні думки, розвитку лінгвокреативних здібностей молодших школярів. Наголошується, що важливими функціями наративного методу є функція саморозкриття і самовираження дитини, трансляція нею власних переживань оточуючим, підтримання її психічного здоров'я.

В статье рассматривается использование нарративных технологий с детьми младшего школьного возраста на уроках родного языка. Показано, что метод нарратива в качестве инновационной деятельности учителя начальных классов способствует развитию связной речи, формированию умений высказывать собственные мысли, развитию лингвокреативных способностей у младших школьников. Акцентируется на важности таких функций нарративного метода как функции самораскрытия и самовыраженности ребенка, трансляции им собственных переживаний окружающим, поддержки его психического здоровья.

The article deals with the usage of the narrative techniques in work with the junior schoolchildren on the lessons of native language when working with a text. The method of narration (short story, tale, creation of own stories and fairy tales) is an innovative activity of a primary school teacher. This method facilitates the development of coherent thinking and the formation of lingvo-creative faculties of junior schoolchildren. Important functions of the method of narration are the child's self-revelation and self-expression, the translation of a child's own emotions to people around a child, the maintenance of child's mental health.

Формування лінгвокреативної особистості, її мовленнєвотворчої діяльності є актуальною і своєчасною проблемою в зв'язку з перебудовою сучасної освіти в Україні. В час глобалізаційних змін, зауважує академік АПН України В. Андрущенко, «українська освіта має зберегти свою ідентичність, залишитись саме українською – сердечною, духовною і душевною, людською і людяною, народною і родинною, патріотичною і моральною у всіх загальнолюдських вимірах» [1, с. 54]. Це певною мірою стосується науково-теоретичного обґрунтування мовної ідеології освітньо-виховних практик на основі «педагогічної матриці» української освіти, закладених у педагогічних творах К. Ушинського і М. Драгоманова, С. Русової, Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, В. Захаренка, М. Стельмаховича та інших видатних педагогів. Актуальним залишається заповіт великого знавця дитячої душі В. Сухомлинського про те, що «вчити творчості необхідно не для того, щоб зростити юних поетів, а для того, щоб збагатити кожне юне серце» [12, с. 638].

В умовах міжкультурного діалогу активізувалися науки, спрямовані на розвиток мовної особистості: стилістика, лінгвістика тексту, культура мовлення, соціолінгвістика, психолінгвістика, соціальна психологія, психологія особистості, педагогіка, методика викладання мови та ін. Згідно з думкою українських лінгвістів-педагогів (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, С. Єрмоленко, Л. Мацько), особистість, котра досконало і грамотно володіє рідною мовою, як активний носій практичних вмінь і навичок роботи зі словом, текстом починається з пробудження індивідуальної мовотворчості, що забезпечує вільне самовираження людини в житті. Словесна творчість як діяльність, що виникає під впливом художнього слова і сприймання доквілля, в початкових класах пов'язана із самостійним складанням дітьми оповідань (зв'язних текстів): казок, розповідей, віршів, висловлювань [2; 3; 5; 7].

Освітня функція рідної мови в поєднанні із світоглядною є визначальною, бо саме в школі, викладаючи основи мови і формуючи до неї інтерес і любов, можна зберегти цілісність і єдність сприйняття мовної картини світу дітьми зокрема й етносом загалом. В зв'язку з цим мовознавець М. Кочерган зауважує, що «від нашого вчительства чи не найбільше залежить, чи

національно свідомими громадянами стануть теперішні учні, чи зуміють вони відстояти свою національну гідність» [8, с. 23].

У педагогічній практиці важливим також є розгляд комунікативної та пов'язаної з нею соціалізаційної функції мови в контексті психологічної герменевтики, наративної методології історико-педагогічного знання. Як зазначає Л.Ваховський, наратив (від лат. *narratio* -розповідь, оповідання) «дає можливість не просто описати історико-педагогічний досвід, а й наділити його смислом, внести до сучасного соціокультурного контексту і, зрештою, перетворити на інструмент зміни педагогічної дійсності» [4, с. 45].

З метою підвищення рівня культури мовлення учнів зміст шкільної освіти має спрямовуватися на здійснення естетичного впливу засобами рідної мови. Одним із шляхів реалізації цього завдання є ознайомлення школярів з характерними якостями мови, її багатством, мелодійністю, образністю [7, с. 18]. Відзначаючи подвійну природу слова, німецький мовознавець Вільгельм фон Гумбольдт писав: «Внутрішня мовна свідомість – це принцип, що надає всьому початковий імпульс». Вона є своєрідною психоментальною колискою, в якій народжується і функціонує слово (мова) з його змістом і формою як надзвичайно складне утворення, що ставить проблему практичного втілення духовного та енергетичного виміру слова в процесі мовленнєвої діяльності *Homo Lingualis* (людини-мовця) [6].

Наративний підхід у гуманітарних та соціальних науках дав змогу, стверджує Н.Чепелева, розширити предмет дослідження особистості з огляду на те, що когнітивні та інтерпретаційні процеси, результати яких відображаються у наративних текстах, становлять ядро особистості та її психологічного досвіду [10]. Відомо, що базовим принципом наративної психології є те, що особистість не лише розуміє себе за допомогою мови, а й конструює себе у мовленні. Мовна форма ставлення людини до світу виражається у висловлюваннях та їх переплетеннях – текстах. Ю. Лотман писав, що культура взагалі «тяжіє до того, щоб розглядати створений Богом чи Природою світ як Текст і прагнути прочитати повідомлення, що в ньому міститься» [9, с. 10].

Сучасними дослідженнями і педагогічною практикою доведено доцільність і можливість ознайомлення молодших школярів з поняттям «*текст*». Відповідно до теорії тексту в лінгвістиці, він є одиницею мови, її найвищим рівневим поняттям після звуків мовлення (фонем), морфем, слів, словосполучень і речень; а також основною одиницею мовлення, що виражає завершене висловлювання (М. Вашуленко, В. Губмольдт, Н. Дзюбишина-Мельник, Г. Коваль, М. Кочерган, О. Потебня та ін.).

Научіння учнів структуруванню навчального матеріалу, згідно з новим курсом початкового навчання української мови, сприятиме вивченню ними всіх мовних одиниць на основі зв'язного висловлювання (тексту) з опорою на одержані мовленнєвознавчі і текстологічні відомості, що відкриває великі можливості для розвитку творчих здібностей молодших школярів, формування в них лінгвістичних уявлень про текст, пропедевтичних знань і вмінь та усвідомленого застосування останніх у практичній мовленнєвій діяльності. Проте оволодіння учнями початкових класів специфічними мовленнєвими вміннями, визначення найважливіших текстових характеристик і їх врахування у процесі побудови власних висловлювань стосовно їхньої узагальненості, міжпредметності та вдосконалення у контексті наративної методології не було предметом окремого дослідження.

Актуальність і недостатня розробленість вказаної проблеми визначили **мету нашої статті** – висвітлення застосування методу наративу в роботі з молодшими школярами на уроках рідної мови з метою розвитку в них творчих здібностей.

У психолого-педагогічних дослідженнях виявлено, що основи наукового світогляду в дитини молодшого шкільного віку найповніше закладаються з опертям якраз на засоби і категорії рідної мови. Психолінгвістичний підхід до вивчення текстів самоописів (автонарративів) сформувався на стику логіки, лінгвістики, психоаналізу та філософії мови. У вітчизняній традиції він дуже мало відомий і донедавна практично не використовувався як дослідницька парадигма. Проте цілі й завдання сучасної психолого-педагогічної діяльності вчителя початкових класів у контексті особистісно-орієнтованого підходу визначили необхідність застосування наративних технологій при роботі учнів з текстом на уроках рідної мови.

Оскільки мову можна розглядати як систему репрезентацій життєвого досвіду суб'єкта, то правомірно говорити про існування стабільних текстових елементів, аналіз яких може призвести до визначення конкретних особистісних характеристик авторів тексту, зокрема рівня самоактуалізації особистості. Здатність до самоактуалізації визначається як інтегральна базова характеристика особистості, що відображає найвищий рівень її розвитку, максимальний прояв її творчих здібностей.

Як зазначає О. Шиловська, метод наративу є важливим інструментом самовираження та самопізнання дитини і діє як засіб усвідомлення особистого досвіду [14, с. 117]. Кожна нова подія особистісної історії має свою інтерпретацію, що зумовлена попереднім ходом подій. На думку багатьох вчених, від цього залежить подальше позитивне ставлення дитини до свого досвіду, біографії, життя загалом. Спосіб переживання подій і визначає психологічну долю особистості. «Особистість розкривається у своїй біографії, вона розкриває себе, своє «так-буття», свою унікальну сутність тільки біографічному поясненню, не піддаючи прямому аналізу. В кінцевому підсумку, біографія – це не що інше, як пояснення особистості в часі», – писав В. Франкл [13, с. 100].

Ефективність посередницької функції наративу між культурою та особистістю визначається її подвійною природою: наративи є водночас «картами світу й особистості», що дозволяє нам конструювати себе за допомогою історії як частини нашого світу. Осмислення життя відбувається через оповідь: як через загальнокультурні та національно-родові наративи, так і через особистісні наративи, що конструюються на підставі інтеріоризованих культурних взірців. У контексті наративної психології особистість розглядається як оповідач історії. Таким чином, у фокусі її уваги є проблема «Я» (Дж. Брунер, К. Роджерс, Н. Чепелева, О. Шиловська, І. Ялом та ін.).

Вчені вказують, що в психологічній практиці останнім часом утверджується тенденція повернення до цінності безпосереднього психологічного досвіду. Це формує орієнтацію на поєднання практик діагностики, виховання тощо, тобто з'являється тенденція до створення цілісних практик. Необхідність і можливість використання інтегративних практик є особливо важливими при роботі з дітьми, де власне розвивальні завдання тісно переплетені з завданнями навчання та розвитку. К. Роджерс стверджував, що дитині властивий високий ступінь конгруентності, що передбачає відкритість власному досвіду, усвідомлення теперішнього «Я» [11]. Створюючи «історію власного життя», дитина отримує змогу усвідомити минулі життєві ситуації, їх вплив на новий етап. Крім того, вона може визначити своє ставлення до тих чи інших життєвих подій, надавати їм позитивне емоційне забарвлення, що сприяє позитивному ставленню до власного життя.

Однією з важливих ознак тексту є його інформативність, тобто здатність нести певне повідомлення. Нині існують різні підходи до класифікації текстової інформації. Так, одні психологи пропонують розглядати в тексті когнітивні, рефлексивні та регулятивні інформаційні складові (Н. Чепелева). Інші вчені вказують, що аксіологічний компонент пов'язаний із самопізнанням і зумовлює усвідомлення дитиною унікальності власної особистості. Інструментальний компонент передбачає оволодіння рефлексією як засобом самопізнання, здібністю концентрувати свідомість на своєму внутрішньому світі. І, нарешті, потребово-мотиваційний компонент забезпечує появу в дитини потреби в саморозвитку, спонукає її до самореалізації (О. Шиловська).

Враховуючи це, ми на уроках рідної мови під час вивчення усіх тем навчальної програми використовували різні наративні методики, в яких поєднувалися перераховані компоненти. В своїй роботі ми застосовували такі прийоми: 1) продовжити розпочату розповідь або казку; 2) скласти розповідь на задану тему від імені інших учасників; 3) скласти розповідь від імені якогось предмета; 4) дати «інтерв'ю журналістові»; 5) словесно описати і зробити висновок за малюнком будь-кого з учасників групи; 6) розповісти історію від імені своїх батьків; 7) дати власне закінчення розповіді або казки тощо.

Як показала практична робота з дітьми молодшого шкільного віку, дуже ефективним прийомом роботи є написання ними невеликих розповідей на задану тему, групове створення оповідей, власних казок і програвання казкових ситуацій. Зазначимо, що розповідання історій є важливим засобом осмислення людиною оточуючого світу і передання інформації, знань,

мудрості від покоління до покоління. Через розповідання історій школярі виражають і транслюють досвід оточуючим, відчуваючи себе включеними до суспільства. Водночас історії та казки допомагають їм стати дорослішими, отримувати осмислене уявлення про навколишній світ, сприяють розвитку стосунків між дітьми та дорослими. Крім функції саморозкриття і трансляції власних переживань, розповідання історій несе у собі функцію дотримання психічного здоров'я.

Наведемо зразок нарративу учня 4–А класу Романа П.

Дерево міцне корінням, людина – родом і народом

Рід, родина, народ... Що означають ці слова для кожного з нас? Щодня змалку нас оточують найближчі люди – мама, тато, бабуся, дідусь. Вони завжди розуміють, підтримують нас, і ми почуваємо себе надійно і затишно. Так ми усвідомлюємо себе частинкою чогось більшого – своєї родини. Пам'ятаю, коли я вже підріс, то попросив у бабусі, щоби вона розповіла мені про своїх батьків. Я дізнався, що під час Другої світової війни німецькі окупанти вивезли їх на примусові роботи до Австрії, а після війни вони повернулися в Україну і працювали вчителями в сільській школі. Мене схвилювала розповідь бабусі. Я поділився своїми почуттями з татом і ми вирішили скласти наше родове дерево. Дізнаватися про членів своєї родини сталося дуже цікавим заняттям. Розповідь другої бабусі про важке життя її батьків була не менш цікавою. Мого прадідуся, а її батька, репресували – радянські власті перед війною і безпідставно засудили. З ув'язнення він вже не повернувся. Моїй прабабусі випала нелегка доля дружини «ворога народу», а на руках у неї було двоє малих дітей. Лише через багато років мого прадідуся реабілітували, а про прабабусю у місцевій газеті навіть була надрукована стаття (вона зберігається в нашому сімейному архіві). Затамувавши подих, я слухав оповідь мого дідуся про те, як його батько визволяв нашу землю від німецьких фашистів. На жаль, своїх прабабусь і прадідусів я не пам'ятаю, але горджуся ними. У мене чудові батьки, лагідні і мудрі бабусі й дідусі. А разом ми – міцна українська родина [15, с. 27].

Аналіз дитячих розповідей дозволяє зробити висновок, що навіть у невеличких розповідях можна спостерігати проекцію різних граней власного «Я». Ось як висловив свою думку у наративі «Що таке людське Я?» учень 3-в класу Роман С.: «Я – син, я – учень я – людина, я – громадянин, я – товариш, я – пішохід... У мене є багато «Я». Та найголовніше – людське «Я», бо справжня людина буде і хорошим учнем, і добрим сином, і вірним товаришем. Якщо я буду працюючим, чесним і справедливим, мене поважатимуть, зі мною будуть дружити діти. З чесною дитини виростає чесна людина». У наративі «Як досягти успіху» учень 3-б класу Вадим Т. пише: «У житті ми беремо приклад з людей, які чогось досягли. Вони стають успішними і відомими. Я теж хочу бути успішним, але не буду копіювати інших. Думаю, що треба бути працюючим і зібраним, а також наполегливим. А ще для мене дуже важливе натхнення».

Завдання з нарративних технологій нами умовно були розподілені на такі групи:

- 1) завдання, що сприяють емоційному сприйняттю дітьми поетичних і прозових творів;
- 2) завдання, в основі яких лежить використання прийому емпатії;
- 3) завдання для розвитку творчої уяви засобами слова;
- 4) завдання, що сприяють збагаченню словникового запасу дітей;
- 5) творчі види роботи на основі прочитаного тексту;
- 6) літературні ігри як особливий різновид педагогічних ігор, джерелом яких виступає

навчальний матеріал з літератури (тексти художніх творів, теоретико-літературні поняття, відомості з біографії письменників та ін.).

Складання тексту-міркування за прочитаним текстом етичного змісту з ускладненим завданням дозволяє учням виразити і довести власну думку. Складання твору за певною темою із використанням цитат, добром прислів'їв і фразеологічних зворотів та інших прикладів народної мудрості сприяє розвитку багатства і культури їх мовлення. Так, зокрема, у наративі «Що означає бути доброю людиною?» учениця 1-А класу Леся К. розмірковувала:

Робити добрі справи, не робити зла, допомагати людям, любити їх, поважати, любити свою країну, ходити в церкву.

Бути добрим – це бути хорошим, поважати старших, слухати батьків, бути чемним, вчасно приходити до школи.

Добра людина не сміється з чужої біди, пробачає іншим, не байдужа до чужого горя. Той, хто добрий, той не обманює, не б'ється, не свариться, не говорить погані слова, не ображає нікого.

Добра людина – щира, дружелюбна, шанує природу.

Наративні історії відкривають шлях до вільного вираження емоцій, потреб, переживань і переконань, а це створює умови для саморозвитку дитини. Молодший школяр згодом зможе досить успішно письмово викласти свої думки та почуття, якщо спочатку він зможе написати про ті речі, котрі знає найкраще, які важливі для нього. Тому роботу, спрямовану на розвиток вміння письмово викласти думки, як необхідну умову самовираження та самопізнання доцільно, на нашу думку, починати із складання невеличких довільних розповідей. Головне – дати можливість дитині спробувати висловити певну цікаву думку, яка би відрізняла її розповідь від інших. Наведемо кілька прикладів оповідань, складених учнями 1–3 класів [15, с. 4].

Перший урок папуги Кузі

Папуга Кузя перший раз прийшов у школу. Пролунав дзвінок. Кузя сів за парту. Мудра Сова роздала зошити. Кузя відразу почав писати, навіть малюнок в кінці зошита розмалював. Папужка так захопився роботою, що зробив багато помилок. Учителька Сова сказала, щоб він писав уважніше. Папужка засмутився...

Валерія П., учениця 1–А класу

Допомога ведмежаткові

Жив собі на світі зайчик Вухастик. Була у нього подружка – білочка Руденська. Якось вони пішли вдвох на прогулянку лісом і помітили заплакане ведмежатко.

– Чого ти, ведмедику, плачеш?

– Я загубився, – відповів той.

– Не плач, друже, ми знаємо, де твій дім. Ми тебе відведемо додому.

Здалеку було чути тужливий голос ведмедиці – мами ведмежати. Якою радісною була їхня зустріч!

– Ніколи більше не йди далеко від дому! – сказала ведмедиця своєму сину.

– І бери приклад з твоїх друзів – не залишай у біді нікого.

Настя К., учениця 2–В класу

Порівнюючи описи учнів початкової школи, можна помітити, що описи третьокласників більше розгорнуті, насичені певними подіями, спрямовані на виділення та аналіз якостей особистості, появу різних персонажів. Певною мірою дітям вдається відобразити свої погляди, мрії, уподобання, переживання, переконання. Таким чином, цей напрямок розвивальної роботи дає можливість школярам пізнати власне «Я», розкрити свої певні риси та якості. Порівняймо наративи Насті Г. у 1 та 3 класі (відповідно): «Коли я йшла до школи, то дуже боялася. Було дуже багато людей. Я навіть заблукала. А потім мене взяла за руку вчителька і привела у клас. Так я познайомилась зі своєю першою вчителькою» (1 клас). «У школі мені подобається те, що тут проходять виставки дитячих робіт. Наша школа наче музей. Приємно йти коридором і бачити свою роботу. Директор дуже дбає про школу. Нещодавно тут зроблено ремонт. Для дітей стіни розписали героями улюблених казок. Я дуже люблю свою рідну школу» (3 клас).

Аналіз наративу однолітками дає їм змогу переосмислити певні аспекти власного досвіду. Ось як це проявилось у груповому наративі учнів 2–А класу: «Спитаєте у нас: чому «бджоленята»? Не тільки тому, що ми рухливі і шумні, веселі і завзяті. Всім відомо, що серед нашого українського народу побуває прислів'я «Працьовитий, як бджола». У багатьох культурах світу ця комаха уособлює також мудрість, родючість. Бджола втілює працьовитість і самовідданість, бережливість і творчі здібності, мужність і хоробрість, ощадливість, чистоту і порядок.

Ось і ми такі – товариські, працелюбні, відповідальні. Нас – 24 невгамовних хлопчиків і дівчаток. Ми залюбки вчимося, з радістю ходимо у школу, яка нагадує нам великий вулик. У ній завжди гамірно, весело, шумно. Як бджілки після роботи злітаються до своїх будиночків, так і ми біжимо до школи, ніби до рідної домівки. Як бджілки по краплинці збирають нектар, так і учні щодня у школі здобувають нові знання.

«Бджоленята» мають можливість проявити себе у корисній праці, із задоволенням виконують доручення. Ми доглядаємо за рослинами, які є у класі, піклуємося про збереження підручників.

Життя у нашому класі вирує і тому нам у ньому завжди цікаво!» [15, с. 10].

Враховуючи, що авторами оповідей і поставлених запитань були учні, можна стверджувати, що наведені прийоми сприяють розвиткові зв'язного мовлення дітей, формуванню їх уміння висловлювати своїх думки, опосередкованому саморозкриттю особистісних якостей та відображенню власного досвіду дитини у розповідній ситуації. Ось, наприклад, наратив на тему «Осінь пора», який склала учениця 2–А класу Катря Ч.: «Осінь – моя улюблена пора року. Яка красива осіння природа! Скільки кольорів: помаранчевий, коричневий, жовтий, червоний! Ніжні хризантеми цвітуть, у повітрі літає тонесенька павутинка – «бабине літо». Це пора, коли з відпочинку повертаються мої найкращі друзі – однокласники. Ми йдемо до школи і розповідаємо про свої літні пригоди. Завдяки кожному з нас школа оживає. А ще я люблю осінь за те, що в цю пору року, святкую своє найкраще свято – день народження».

У процесі роботи над різними розділами навчальної програми учні закріплювали практичні вміння щодо розрізнення художніх і науково-популярних текстів, їх самостійного творення з поданих зразків, а також наводили власні рефлексії побаченого. Наведемо зразки дитячих робіт [15, с. 26]:

Моя поїздка на батьківщину Тараса Григоровича Шевченка

Крихітна біленька хатинка посеред старого саду. Невже у ній може жити сім'я? А тим більше велика сім'я. Заходимо всередину. Малюсінкі віконечка навіть вдень пропускають небагато світла. Як же тут можна вчитися, читати, писати і навіть малювати? Дивно собі уявити, але саме тут народився Геній! І немає українця, який би його не знав, не чув його віршів. Звісно, це ж хатина, в якій народився наш Кобзар – Тарас Шевченко. Роздивляюся навколо. Образи на стінах, вишиті рушники, старовинний посуд. Невже саме ці речі бачив малий Тарас? А може й дійсно він їв цією ложкою? Тут особлива атмосфера, якийсь дивний спокій панує і тиша. Дуже захотілося нам хоч трохи пожити так. А повітря тут чисте-чисте. У саду ростуть старі дерева і співають птахи, як майже двісті років тому співали малому Тарасові. А він все це оспівував у своїх віршах. Це найцікавіша подорож у моєму житті і я дуже вдячна за це своїй бабусі.

Соломія П., учениця 4–В класу

Чудовий відпочинок в Карпатах

Карпати – це надзвичайні гори, які чарують людей. Мені випала можливість побувати у них. І здається, що природа зібрала в одному місці всі ліси, гори, водоспади, джерела. Здійснивши в похід на гору Хом'як, я отримав велике задоволення. З вершини цієї гори відкриваються мальовничі краєвиди. Також запам'ятався потужний водоспад, який розташований на висоті 871 метр. Протягом подорожі я не раз блукав вузькими стежками, густими лісами і коридорами з каміння. Ще я відвідав два міста – Яремче і Коломию. Гуцули вважають, що першим серед гір поселився бідняк Ярема, від цього і пішла назва Яремче. В Коломії є єдиний у світі Музей писанки. Його будівлю виконано у формі яйця, виготовленого з кольорового скла. Я зрозумів, що кращого місця для відпочинку, ніж Карпати, не знайти.

Дмитро С., учень 4–В класу

Як слушно зазначає М. Вашуленко, «для відпрацювання нормативного темпу мовлення слід використовувати кращі зразки усної народної творчості: загадки, скоромовки, потішки, лічилки, дражнилки, мирилки, прислів'я тощо, дитячі авторські вірші» [5, с. 17]. Так, Юля М., учениця 3–В класу у своєму вірші «Найпрекрасніша земля» написала:

Багато країн є на світі,
Можливо, краших, ніж моя,
Але для мене Україна – це найпрекрасніша земля.»

Настя С., учениця 3–В класу, в авторському наративі «Миліш України нема на Землі» пише: «Маленький струмочок шепоче мені: «Миліш України нема на Землі».

Де є такі гори, сріблясті моря,
Широкі роздоли, родюча земля?
І сонце яскраве, небесна блакить,
А місяць лукавий над степом стоїть. Щаслива, весела і радісна я,
Бо моя Україна в піснях солов'я».

Актуалізація на уроках української мови міжпредметних зв'язків сприяла набуттю дітьми емоційно-чуттєвого досвіду, знань про довкілля, формуванню способів творчої діяльності та прийомів розумових дій. Мовленнєвотворче самовираження третьокласників відобразилося, зокрема,

у наративах про «Андріївські вечорниці», що були присвячені збору коштів на пам'ятник славетній оперній співачці Соломії Крушельницькій. Так, Олександр К. зазначав: «Мені найбільше сподобалися на святі співи, танці, гуморески. Коли я готувався до вечорниць, то дізнався про традиції, народні українські пісні. Мені сподобалося ритуальне кусання калити. Було дуже весело і цікаво!». А Оля Ш. написала: «Свято було чудове. Там грали музики. Було весело і загадково. Був ярмарок, на якому продавали солодоці, дощечки і скатертини. Я дізналася, як наші прабабусі і прадідусі веселились. У кафе все було зроблене в українському стилі. А також ми трішки разом з мамою і татом відпочили. Мені дуже сподобалось, як на Андрія тати місили калиту».

Отже, застосування методу наративу дало змогу поєднати мовленнєво-творчі та креативно-ігрові прийоми для розкриття у дітей лінгвокреативних здібностей, що передбачало активізацію творчого мовленнєвого самовираження в різноманітних мовленнєвих ситуаціях, самостійного інсценування театралізованих ігор тощо. Серед педагогічних умов розвитку творчого мовленнєвого самовираження молодших учнів в ігрових наративних ситуаціях вкажемо на: занурення дітей у зміст художнього тексту; максимальну мовленнєву активність дітей у роботі з текстом; наявність позитивних емоційних емоцій у складанні творчих розповідей; створення ситуацій успіху в мовленнєво-ігровій діяльності учнів; стимулювання творчого самовираження і творчої ініціативи школярів у наративно-ігрових ситуаціях.

Як показало наше дослідження, вказані методики сприяли когнітивному збагаченню словника учнів текстами зачинів і кінцівок, мовними і немовними засобами виразності, підвищенню їх змістоутворювальної мотивації, оволодінню практичними вміннями, тобто насичення мовно-освітнього простору школярів відбулось завдяки поєднанню аксіологічного, інструментального та мотиваційного компонентів наративу. Результатом дитячої творчості є друк їхніх віршів, оповідань, казок у всеукраїнській газеті для школярів «Долонька», шкільних і класних стіннівках, у збірці «Перші перлини творчості», «Люблю цей світ» (Юні таланти Тернопілля), у газеті «Шкілка» та ін.

Формування в молодших школярів умінь і навичок користуватися мовними засобами в процесі сприймання, розуміння та продукування текстів усної і писемної форм є провідною метою навчання української мови. Від того, як учень оволодіє означеними формами мовленнєвої діяльності, залежить його внутрішня культура, моральні переконання та естетичні ідеали. Як зразок, наведемо приклад наративу учня 4-В класу Віталія Кондрацького – переможця Всеукраїнського конкурсу юних мовознавців ім. П. Яцика 2008 року.

Слово чемне кожному приємне

Велика сила слова! Що може найбільше зворушити людину, проникнути у найпотаємніші куточки її душі? Слово. Воно може возвеличити людину, а може принизити, може підняти настрій, а може його зіпсувати.

У моєму житті є люди, котрі справді володіють чарівними словами. Це мої матуся і татко, які завжди мене підбадьорюють, підтримують у скрутні хвилини, радіють разом зі мною у хвилини перемоги. «Синочок», «зайчик», «розумник»..., «Постарайся, будь-ласка», «Ми віримо в тебе», «пишаємось тобою»... Хіба я можу підвести?

Красу мови розкриває переді мною моя вчителька. Вона каже, що слово – то Божий дар.

Слова ввічливості, слова звертання приємні кожній людині. Я намагаюся бути привітним, правдивим і ввічливим. Творімо добро словом і ділом! Слово чемне кожному приємне, благородне, шире, дороге. Добре слово душу очищає, робить друзями тебе й мене!».

Отже, можна зробити висновок, що вищим щаблем мовленнєвотворчої діяльності учнів початкових класів є словесна творчість. Вона – показник якісного, емоційно багатого мовлення, де передбачається вживання слів і словосполучень у незвичайному метафоричному значенні, що дає можливість художньо відтворювати дійсність. Результати дослідження, засвідчили, що застосування наративних технологій у роботі з молодшими школярами сприяло розвитку їх творчих здібностей на уроках рідної мови як передумов самовираження, самопізнання і саморозвитку мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Болонські обрії вищої освіти // Світогляд. – 2007. – № 1. – С. 50–54.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А. М. Богуш. – К.: Вища школа, 2007. – 542 с.

3. Будій Н. Д. Творчі завдання до вивчення частин мови у 4 (3) класі. Посібник для вчителів, учнів, батьків. – Тернопіль, 2001. – 72 с.
4. Ваховський Л. Наратив у історико-педагогічному дослідженні: методологічний аналіз // Шлях освіти. – 2007. – № 1 (43). – С. 42–45
5. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення у початковій школі. – К.: Освіта, 2006. – 272 с.
6. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М., – Прогресс, 1984.
7. Коваль Г. П. Зміст та дидактична структура уроку читання в початкових класах. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 78 с.
8. Кочерган М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні // Світогляд. – № 2. – 2008. – С. 18–24.
9. Лотман Ю. М. – Несколько мыслей о типологии культур // Языки культуры и проблемы переводимости. – М.: Гнозис, 1987. – 287 с.
10. Наративні психотехнології / За заг. ред. Н.В. Чепелевої. – К.: Главник, 2007. – 144 с.
11. Роджерс К. К науке о личности // История зарубежной психологии (30–60-е гг. XX в.). Тексты. – М., 1986.
12. Сухомлинський В. О. Слово про слово // Вибр. тв. у 5 т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 638.
13. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
14. Шиловська О. М. Розвиток у дітей вміння будувати зв'язну розповідь – крок до самопізнання // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / За ред. Н. В. Чепелевої. – К.: Міленум, 2006. – Т. 2. Вип. 4. – С. 117–123.
15. Шкілка. Інформаційно-пізнавальна газета Тернопільської спеціалізованої школи I–III ст. №3 з поглибленим вивченням іноземних мов. – №1. – березень, 2009 р. – 28 с.